

PROJEKT OBSERWATORIUM PRZYRODY

Lokalizacja:

Teren wokół schronu przy ulicy Skarbowców (część fortyfikacji Breslau z 1893 roku, przebudowany w 1913, wysadzony i częściowo zawalony w latach 60 - tych XX wieku ([zdjęcia](#))).

Był bazą dla radiostacji wojskowej, częścią obserwatorium meteorologicznego, a podczas II Wojny Światowej pełnił funkcję schronu przeciwlotniczego dla pobliskiego osiedla policyjnego.

W latach 1962- 2011 znajdował się na terenie przeniesionego obecnie Schroniska dla Bezdomnych Zwierząt ([zdjęcia](#)), od 2011 znajdował się pod zarządem ZGK, obecnie ZZK.

Stan istniejący i wartość przyrodnicza:

Schron jest porośnięty drzewami, głównie robinią akacjową, która z racji wieku i siedliska (płytka gleba, nachylenie stoków) stopniowo obumiera. Jednocześnie dynamicznie rozwija się młody drzewostan (głównie klon zwyczajny i lipa drobnolistna). Najstarsze z tych drzew mają ok. 25 lat. Na terenie przylegającym do schronu rosną pojedyncze starsze drzewa (lipa drobnolistna, kasztanowce białe, wiśnie wonne, jesion wyniosły, bez czarny). W runie dominują gatunki związane z grądami (ziarnopłon wiosenny, wiechlina gajowa, podagrycznik pospolity, trybula leśna, bluszcz zwyczajny) i gatunki ruderalne (glistnik jaskółcze ziele, pokrzywa pospolita).

Powierzchnie wokół ruin są w większości porośnięte trawami i nawłocią, przez centralną część biegnie przebieg łączący ul. Skarbowców i Pogodną.

Schron i otaczająca go zieleń nieurządzona jest habitatem licznych zwierząt (jeże, nietoperze - borowiec wielki, lisy, kuny, myszarki, ryjówki, sowy, dzięcioły - zielony i duży, kosy, sikorki- modra i bogatka, mazurki, szpaki, wilgi, słowiki, kapturki, rudziki, sroki, gołębie grzywacze, sierpówki, sójki, wiele gatunków owadów i ślimaków), miejscem okresowego pobytu dzwońców, grubodziobów, zięb, jerów, kwiczołów, gawronów, jemiołuszek, szczygłów.

Wiele tych zwierząt należy do gatunków rzadkich i chronionych.

Miejsce to jest enklawą różnorodności biologicznej w przestrzeni miasta. To jedyna taka kępa drzew w promieniu kilku kilometrów.

Zimowy drzewostan.

Mieszkańcy ☺

Coraz rzadsze mazurki.

Kwitnące robinie, pożytek dla zapylaczy.

Zwarta roślinność.

Cenny bez czarny.

Zagrożenia i potrzeba ochrony:

Na opisywanym terenie od lat obserwuje się **ubywanie drzew** na skutek ich starzenia, susz, wylomów po silnych wiatrach, wycinkach. Należy zaznaczyć, że drzewa rosnące na schronie należą do kategorii **historycznej zieleni komponowanej** – pełniły funkcję maskującą.

Teren jest poddany **silnej antropopresji**, penetrowany mimo zagrożeń (niezabezpieczone ruiny schronu), zanieczyszczony (odchody ludzkie i psie, odpady wielkogabarytowe, śmieci komunalne, odpadki zielone wyrzucane przez okolicznych mieszkańców).

Mimo że teren wydaje się nieprzyjazny, jest często i chętnie wykorzystywany jako **miejsce spotkań** czy spacerów z psami, ponieważ to jedyna taka przestrzeń w okolicy. Jest to również **wyspa bioróżnorodności**, którą należy zachować.

Potencjalnie miejsce to może stać się miejscem spotkania człowieka z przyrodą i miejscem dla przyrody na terenie miasta. Może i powinno pełnić ważną **rolę edukacyjną**.

Idea, cel i nazwa projektu:

Nazwa Obserwatorium Przyrody uwzględnia jego **edukacyjną funkcję** (możliwość przebywania w „laboratorium sukcesji”, obserwowania „grądu w budowie” powstającego dzięki spontanicznie wyrastającym siewkom drzew, wzbogacaniu się runa), rolę **obserwacji jako ważnej metody badawczej** w odniesieniu do przyrody i **odniesienie do historii**.

Warto uświadomić użytkownikom, że mieszkając na Dolnym Śląsku stąpają po ruinach zapomnianej historii i że nawet takie zdegradowane miejsca bywają cennymi zabytkami. Np. w przedmiotowym obiekcie destrukcja wysadzeniowa odsłoniła interesujące dla fachowców przekroje murów.

Nieopodal w latach 1909- 1945 znajdowało się Obserwatorium Meteorologiczno-Sejsmologiczne ([opis](#)), którego tajemnicza historia jest równie godna upamiętnienia, co militarne konotacje schronu.

Opis koncepcji zagospodarowania:

1. Zabezpieczenie schronu jako trwałej ruiny (zakratowanie i trwałe ogrodzenie niebezpiecznych miejsc uwzględniające potrzeby nietoperzy, kun, jeży i lisów).
2. Stworzenie bazy informacji na temat historii i przyrody miejsca oraz podobnych obiektów.
3. Wytyczenie dróg i wykonanie ich nawierzchni:
 - legalizacja przebiegów od ul. Skarbowców w stronę ul. Pogodnej i Sowiej, nawierzchnia mineralna,
 - psia ścieżka wokół schronu, nawierzchnia mineralna.
4. Zaplanowanie „atrakcji” koncentrujących aktywność ludzi z dala od schronu:
 - psia polanka (za schronem od strony wschodniej),
 - kręgi spotkań (polana od strony północnej, w otoczeniu nowo posadzonych drzew i krzewów) z siedziskami w postaci np. pni drzew,
 - plac zabaw w tej części,
 - trawiaste ławy lub górkę saneczkową po wschodniej stronie schronu.

5. Pielęgnacja istniejącej roślinności - cięcia tylko sanitarne, pozostawienie martwego drewna *in situ*.
6. Uzupełnienie drzewostanu i podszytu na schronie, stworzenie enklaw drzew i krzewów na polanie, nieformowanych żywopłotów wzdłuż granic posesji od strony wschodniej i północnej oraz od ul. Skarbowców. Preferowane są rodzime gatunki drzew i krzewów (lipa drobnolistna, grab zwyczajny, klon polny i jawor, trzmielina zwyczajna, dereń właściwy, głóg, leszczyna, cis) oraz gatunki bardziej ozdobne, ale niewymagające (świdośliwa, nieszpuka, morwa biała, wiśnia wonna, jabłoń purpurowa, klon Ginnala, kalina wonna, hordowina i inne, suchodrzew Maacka, lilaki, zadrzewnia, parczelina, śnieguliczka koralowa i biała, orszelina olcholistna, malina pachnąca, kolkwicia chińska, jaśminowce, żylistki, tawuły, pigwowce).

Rola krzewów- podszytu:

- wpływa na zachowanie właściwego poziomu wilgotności gleby i powietrza, co tworzy mikroklimat mający znaczenie dla roślin i komfortu ludzi,
- parowanie z powierzchni licznych roślin obniża temperaturę miejskiej wyspy ciepła,
- podszyt zmniejsza skutki silnych wiatrów, ponieważ zwarty drzewostan skuteczniej się im opiera,
- podszyt stanowi miejsce zakładania gniazd i żerowania związanych z tą warstwą zwierząt,
- podszyt czynnie oczyszcza powietrze.

Rola drzew:

- drzewa pełnią ważne funkcje w ekosystemie (wiązaną gleby korzeniami, korzystny wpływ na retencję wody, tworzenie habitatu dla grzybów, porostów, ptaków, nietoperzy),
 - drzewa wiążą trwale duże ilości dwutlenku węgla i wydzielają tlen,
 - drzewa zwiększają wilgotność powietrza i obniżają temperaturę otoczenia, co jest korzystne dla innych roślin oraz ludzi,
 - zwarty drzewostan obniża siłę wiatru,
 - liście drzew przechwytyują zanieczyszczenia pyłowe i gazowe, korzenie oczyszczają wody opadowe (fitoremediacja).
7. Uzupełnienie runa na schronie, pod drzewami i krzewami. Obsadzenie tych powierzchni cienio- i suchoznośnymi bylinami okrywowymi jest oczywistym, pięknym i ekologicznym sposobem zagospodarowania. Dopasowane do siedliska byliny tworzą gęstą okrywę, która:
 - jest atrakcyjna o każdej porze roku, szczególnie wiosną, kiedy kwitną geofity,
 - wielokrotnie zmniejsza parowanie z powierzchni gleby, poprawiając warunki bytowe drzew,
 - zmniejsza powierzchniowy spływ wody,
 - zapobiega erozji gleby i wypłukiwaniu składników odżywczych,
 - gromadzi między swoimi pędami i liśćmi martwą materię organiczną, która rozkładając się tworzy próchnicę,

- zatrzymuje opadłe liście drzew, dzięki czemu wiatr nie rozwiewa ich na ścieżki i nie ma potrzeby ich sprzątania,
- stanowi schronienie i źródło pożywienia dla zwierząt,
- porastając gęsto powierzchnię zapobiega rozprzestrzenianiu niepożądanych, mniej ozdobnych roślin, zwanych chwastami.

Dobór gatunków:

Byliny rodzime:

Zawilec gajowy *Anemone nemorosa* (geofit)

Trybula leśna *Anthriscus sylvestris*

Parzydło leśne *Aruncus sylvestris* (wysoka bylina)

Kopytnik pospolity *Asarum europaeum* (zimozielony)

Przytulia (marzanka) wonna *Gallium odoratum*

Jarzmianka większa *Astrantia major*

Konwalia majowa *Convallaria majalis*

Kokorycz pusta *Corydalis cava* (geofit)

Poziomka pospolita *Fragaria vesca*

Bodziszek żałobny *Geranium phaeum*

Gajowiec żółty *Lamium galeobdolon* (częściowo zimozielony)

Jasnota plamista *Lamium maculatum*

Tojeść rozestłana *Lysimachia nummularia*

Kokoryczka *Polygonatum sp.*

Miodunka *Pulmonaria sp.*

Barwinek pospolity *Vinca minor* (zimozielony)

Fiołek *Viola sp.*

Groszek wiosenny *Lathyrus vernus*

Turzyca rzadkokłosa *Carex remota*

Turzyca leśna *Carex sylvatica*

Kosmatka olbrzymia *Luzula sylvatica* (zimozielona)

Kłosownica leśna *Brachypodium sylvaticum*

Sesleria błotna *Sesleria caerulea* (zimozielona, w miejsca bardziej prześwietlone)

Sesleria Sadlera *Sesleria sadlerana* (zimozielona, w miejsca bardziej prześwietlone)

Narecznica samcza *Dryopteris filix-mas*

Byliny obcego pochodzenia:

Bergenia sercolistna *Bergenia cordifolia* (zimozielona)

Brunera wielkolistna *Brunnera macrophylla*

Poziomkówka indyjska *Duchesnea indica* (zimozielona)

Epimedium *Epimedium sp.* - różne gatunki i odmiany, zimozielone

Bodziszek korzeniasty *Geranium macrorrhizum* (zimozielony)

Ciemiernik cuchnący *Helleborus foetidus* (zimozielony)

Tojeść orszelinowata *Lysimachia clethroides* (wysoka bylina)

Ułudka wiosenna *Omphalodes verna*

Smotrawa okazała *Telekia speciosa* (wysoka bylina)

Barwinek większy *Vinca major* (zimozielony)

Pragnia kuklikowata *Waldsteinia geoides*

Pragnia syberyjska *Waldsteinia ternata*

Geofity cebulkowe:

Śnieżyczka przebiśnieg *Galanthus nivalis*

Czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum*

Czosnek dziwny *Allium paradoxum*

Rannik zimowy *Eranthis hyemalis*

Cebulica syberyjska *Scilla sibirica*

Złoc żółta *Gagea lutea*

Śniedek baldaszkowaty *Ornithogalum umbellatum*

Lilia złotogłów *Lilium martagon*

8. Założenie łąk koszonych 1 - 2 razy w sezonie i trawników koszonych raz w miesiącu w miejscach przeznaczonych do rekreacji. Koszone częściej i rzadziej murawy mogą tworzyć piękną kompozycję i mozaikę siedlisk.

Przedstawiona koncepcja jest najtańszą wersją pełnego zagospodarowania terenu w danych warunkach. Pielęgnacja takiego założenia po jego wykonaniu jest ekstensywna, generuje możliwie małe koszty. Koncepcja jest przyjazna dla ludzi i przyrody.

Małgorzata Piszczek

W oparciu o opracowanie „Oczekiwania Społecznej Rady Parku Grabiszyńskiego w sprawie rewaloryzacji i pielęgnacji zieleni” (niepublikowane), informacje mailowe od Stanisława Kolouszka z Wrocławskiego Stowarzyszenia Fortyfikacyjnego.

Zdjęcia: Małgorzata Piszczek.